Abror Rashidov

MIRZO Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

Jizzax filiali o‘qituvchi assistenti

Shahobiddin Kubayev Ernafas o‘g‘li

MIRZO Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

Jizzax filiali o‘qituvchi yordamchisi

MAMLAKATIMIZDA ISHSIZLIK SABABLARINI O‘RGANISH VA TAHLIL QILISH

Annotatsiya : Ushbu maqolada aholi bandligi haqida so‘z yuritilib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida aholi ish bilan bandligi va ishsizlik bilan bog‘liq muammolar, ularni samarali yechishdagi muhim choralar va tadbirlar, islohotlar, mehnat bozori bilan bog‘liq muammolarni o‘rganish va yoritish o‘rganilgan. Mamlakatimizda ishsizlikni qisqartirish va aholining ijtimoiy zarur mehnat bilan bandligini ko‘paytirish bo‘yicha foydalanish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar : ishsizlar, ishchi kuchi, ishsizlik, mintaqaviy ishsizlik, mavsumiy ishsizlik, qisman ishsizlik, bandlik, iqtisodiy faol aholi, ishsizlik muammosi.

1.KIRISH

Ishsizlar - bu mamlakat aholisining mehnat yoshiga etgan, ish bilan ta'minlanmagan va qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda ish qidirayotgan shaxslardan iborat qismi. Mehnatga talab bilan uning taklifi mutanosib bo’lmaganda ishsizlik hodisasi paydo bo’ladi. Ishsizlik, umuman, ishlamaslik emas, balki ishlashga muhtoj bo’la turib, ish topa olmaslikdir. SHuningdek, mehnatga qobiliyati bo’la turib, ishlashga zarurat bo’lmaganidan ishlamay yurish ham ishsizlik emas, albatta. Shunga ko’ra, ishsizlikning rasmiy tushunchalari ham mavjuddir. Ayrim hududlarda investitsion talab, mahsulot ishlab chiqarish va bandlik ortib bormoqda, boshqalarida esa ishlab chiqarish qisqarib, ish o‘rinlari qisqaradi. Buning natijasida esa mintaqaviy ishsizlik yuzaga keladi. Mavsumiy ishsizlik, ayrim tarmoqlarning

ishlab chiqarish hajmining o'zgarishi tufayli. Qisman ishsizlik korxona mahsulotlariga talabning kamayishi natijasida yuzaga keladi.

Ishsizlikning asosiy sabablari: - aholining ko'pligi, harakat bosimi ostida ish haqi stavkalarining muvozanat darajasidan yuqori bo'lishi. kasaba uyushmalari va aholining ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati - ilmiy davrda kapital mehnatining o'rnini bosishi va bularning barchasi ishsizlikka olib keladi yoki uning yanada rivojlanishiga yordam beradi.

Demak, ishsizlikning sababi mehnatga bo'lgan bozor talabining o'zgarib turishidir. Bu, o'z navbatida, tovarlar va xizmatlarga bo'lgan talabning o'zgarishidan kelib chiqadi. Texnika taraqqiyoti, mashinalarni ko'plab ishlatish ish kuchiga bo'lgan talabni qisqartiradi, mehnat unumdorligini oshirib, ozchilik mehnati bilan ko'proq mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydi. Iqtisodiy turg'unlik va tushkunlik davrida mehnatga talab kamayadi, bu esa ishlab chiqarishning o'zidagi qisqarish bilan izohlanadi. Ish haqi oshib ketganda ham ish joyi qisqaradi, chunki, masalan, 10 kishi oladigan ish haqi 8 kishiga berilsa, 2 kishi ishsiz qoladi.

Ishsizlik muammosi - uy bekalari, nafaqaxo'rlar, talabalar uchun ish qidirishni talab qiladigan og'ir moliyaviy vaziyat.

Ishsizlar sonining ko'payishi quyidagi omillarga yordam beradi: - ishsizlikni bostirish; - qisman majburiy ishsizlik; shartli ishsizlik; vaqtinchalik ishsizlik; potentsial ishsizlik; tarkibiy ishsizlik; yoshlarning ishsizlik darajasi; ta'lim muassasalaridan haydalgan yoki o'z xohishiga ko'ra o'qishni to'xtatgan yoshlarning ishsizlik darajasi; kasbiy malakaning etishmasligi tufayli ishsizlik; majburiy migratsiya natijasida ishsizlik; ozodlikdan mahrum qilish joylaridan qaytgan ishsizlar.

Ishsizlikning salbiy tomonlari:

1. Mehnat resursining bir qismi bekor qolib, mahsulot va xizmatlarni yaratishda qatnashmaydi.
2. Uzoq vaqt mobayni ishsiz yurish kasbiy malaka va tajribani yo'qotishga olib keladi.
3. Ishsizlarni boqish tashvishi ishlayot-ganlar zimmasiga nafaqa to'lash uchun ishlovchilar daromadidan ko'proq soliq olishga to'g'ri keladi.

4. Ishsizlar oilalarining daromadi pasayib ketadi, ularga tegadigan nafaqa tirikchilikka yetmay qoladi.

Ijobiy tomonlari:

- -Ishsizlik xavfi
- -kishilarni yaxshi ishlashga;
- -mehnat intizomini buzmaslikka;
- -mehnat unumdorligini oshirishga;
- -ish sifatini yaxshilashga;
- -o’z firmasini e’zoz-lashga;
- -o’z ish joyining qadriga yetishga undaydi;
- -o’z ustida ishlashga;
- -bilim va malakasini oshirishga;
- -yangi kasblarni qunt bilan egallashga chorlaydi.

Bandlik yoki aholini ish bilan ta’minlash — mehnatga layoqatli aholining ijtimoiy foydali mehnat bilan mashg‘ul bo‘lishi; fuqarolarning shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq bo‘lgan va qonunlarga zid kelmaydigan, mehnat daromadi beradigan faoliyati[1]

2. METODOLOGIYA

O‘zbekistonda ishsizlikni bartaraf etishda aholi bandligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Ishsizlik darajasini pasaytirish chora-tadbirlari quyidagilardan iborat:

- Yangi ish o'rinlarini yaratish (kengaytirish yoki bo'limlar tashkil etish, boshqa mutaxassisliklar bo'yicha qayta tayyorlash) hisobidan bevosita korxonada bandlikni ta'minlash;
- Jamoat ishlarini tashkil etish (hududlar, o'rmon massivlari va shahar ko'chalarini obodonlashtirish, sabzavot bazalarida ishlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tozalash);
- Xususiy tadbirkorlikni rag‘batlantirish va aholining o‘zini-o‘zi bandligini rag‘batlantirish, kichik biznesni (kooperatsiya, kooperativlar, fermer xo‘jaliklari) rivojlantirish;

[1] Rahimova, Dilfuza (2000-2005). "Bandlik". O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent

- Noyob mutaxassislik va kasblarni tayyorlash va qayta tayyorlash;
- Bandlikning moslashuvchan shakllaridan foydalanish (uydan ishlash, yarim kunlik, haftalik);
- Aholini ish bilan ta’minlash imkoniyatlari, mehnat yarmarkalari, ochiq eshiklar kuni va hokazolar.

Tegishli mehnatga ega bo'lmagan aholiga yoshi va sog'lig'iga ko'ra mehnatga layoqatsiz shaxslar kiradi:

- tegishli mehnat yoshiga etmagan shaxslar

- maxsus muassasalarda (qamoqda saqlash joylari, psixiatriya klinikalari) saqlanuvchi shaxslar

- ish kuchidan nafaqaga chiqqan (pensionerlar, nogironlar va boshqalar).

MULOHAZALAR VA NATIJALAR

Ishsizlikni kamaytirishning iqtisodiy tadbirlaridan eng asosiysi xalq xo’jaligi tarmoqlarida bozor talabiga muvofiq kichik korxonalarni barpo etishdir. Bunga esa:

-mehnat unumdorligini oshirish;

-ish joylarining moddiy-texnikaviy, texnologiya va sarmoya ta’minotlarini yaxshilash;

-yangi noqishloq xo’jaligi mehnati zonalarini tashkil etish;

-ishlovchilar moddiy manfaatdorligini oshirish;

-oqilona soliqlar orqali erishish mumkin.

Ishsizlik darajasidan olingan ko'rsatkich faqat Arifmetik bo'lishi muhimdir. Ishsizlikning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholash, mamlakat iqtisodiyoti va uning ijtimoiy muhitiga turli xil ta'sir ko'rsatadigan turli xil turdagi omillarni hisobga olish kerak.

O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra oxirgi 1 2 yil ichida ishga muhtoj bo‘lganlarning umumiy soni 1,4 million kishini, ishsizlik darajasi iqtisodiy faol aholi orasida 9,4 foizni tashkil etmoqda. 16—30 yoshgacha bo‘lganlar orasida ishsizlik darajasi — 14,9 foiz, ayollar orasida ishsizlik darajasi esa 12,8 foiz bo‘lgan.

XULOSA

Har qanday davlatning rivojlanish iqtisodiyotida ishsizlik va bandlik muammosi yetakchilik qilib kelmoqda. Bu esa aholining turmush darajasi va qashshoqlik chegarasidan tashqarida yashaydigan odamlarning mavjudligi bilan bog'liq. Ishsizlik butun dunyoda o'nlab yillar davomida kurashib kelmoqda va uni kamaytirish bo'yicha turli chora-tadbirlar ishlab chiqildi, bunda jamiyatning asosiy muammolaridan birini hal qilishga yordam beradi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishsizlikni mavjud hodisa sifatida to‘liq bartaraf etishning imkoni kam, deyarli yo‘q, lekin uni minimal darajaga tushirish uchun faol choralar qo'llash zarur, bu esa davlat iqtisodiyotining normal faoliyat yuritishini va har bir insonning farovonligini ta’minlaydi. Bu borada aholi bandligini ta’minlashning hududiy dasturlarini belgilash alohida o‘rin tutadi, ular asosida vaziyatni o‘rganish, rejalashtirish va uning salbiy oqibatlarini yumshatishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish mumkin.

REFERENCES :

- O. E. Axunova. Analysis of the causes of unemployment in modern Uzbekistan and the negative consequences of wau. International Engineering Journal for Research & Development. 2022
- Xolmo’minov Sh.R., Xolmurodov S.E. Mehnat bozori iqtisodiyoti. O’quv qo’llanma. – T.: 2013. - 228 b.
- Axunova, O. E., & Nematova, S. E. (2021). LABOR MARKET PROBLEMS IN UZBEKISTAN IN THE CONTEXT OF COVID-19 PANDEMIA. GLOBUS, 7(8), 21-24
- Abdurahmonov Q.H., Xolmo’ninov Sh.R. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent-2004
- Usmonov S.N, Dodoboev Yu.T. «Bozor iqtisodiyoti asoslari». Toshkent: «Fan»-1999